

Димостенис Стратигопулос

Филозофски факултет, Ниш - Србија

ЈЕДАН СРПСКИ СВЕТАЦ У ГРЧКИМ ИЗВОРИМА: СВЕТИ СПИРИДОН НОВИ¹

Апстракт: У овом раду представља се први пут светица српског порекла, свети Спиридон Нови, епископ Трновски. Информације о његовом пореклу црпемо из његовог синаксара који је садржан у његовој грчкој служби. Служба се преузима из Ивионског кодекса 512, до данас је необјављена и њен састављач је Манојло Коринтски. У раду се објављује синаксар свеца и његов превод на српски.

Кључне речи: Св. Спиридон Нови, Манојло Коринтски, 16. век, Трново, Радул Велики, Асен.

У рукопису бр. 512 Ивионског манастира на Светој гори, наводи се "служба светом јерарху Спиридону Новом"². Претрага у *Bibliotheca Hagiographica Graeca* Ф. Халкина показује да је овај светац сасвим непознат, чак се ни његово име не наводи. Разуме се да се ни у богослужбеним књигама Грчке православне цркве нигде не помиње овај светац³.

Познато је да је поменути рукопис делом написао Манојло Коринтски, велики ритор Цариградске патријаршије⁴, и да обухвата његова хагиографска,

1 Саопштење је одржано на грчком на Међународном научном симпозијуму "Хеленска и Неохеленска традиција у српској књижевности и култури", који је организовала у Београду од 6. до 8. октобра 2005. катедра за Неохеленске студије на Филолошком факултету. За превод текста на српски захваљујем колеги г. Владимиру Бошковићу.

2 За опис кодекса уп. Sp. Lambros, *Κατάλογος των εν ταϊς βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους ελληνικών κωδίκων*, т. В', Cambridge 1900, 160-161.

3 Свети Спиридон Нови не наводи се у отачнику Грчке православне цркве, уп. S. Efstratiadis, *Αγιολόγιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αθήναι 1996². Исто, дабоме, важи и за отачник Српске православне цркве, уп. Сл. Милеуснић, *Светии Срби*, Birmingham 2003³.

4 Рукопис је највећим делом аутограф Манојла Коринтског, уп. H. G. Patrinelis, Δύο ανέκδοτα κείμενα περί του Μανουήλ Κορινθίου (Μία επιστολή του Ιουστίνου Δεκαδίου και μια «ενθύμηση»), *Πελοποννησιακά* 8 (1971) 137 пар. 2· D. Sofianos, Ο νεομάρτυς Μιχαήλ ο εξ Αγράφων (+1544, Θεσσαλονίκη) και ο συντάκτης του βίου του, *Byzantinisch – Neugriechische Jahrbücher* 21 (1971-1974) 234-235· L. Vranoussis, Les "Conseils" attributes au prince Neagoe (1512-1521) et le manuscrit autographe de leur auter grec, *Actes du Ite Congrès Internationale des Études du Sud – Est – Européen (Athènes, 7 – 13 Mai 1970)*, т. 4, Athènes 1978, 380, тб. I, IV· D. Sofianos, Ο Νεομάρτυρας Μιχαήλ Μαυροειδής ο Αδριανουπολίτης (+ ca. 1490, Αδριανούπολη). Ανέκδοτα Αγιολογικά κείμενα του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου κ.ά., *Θεολογία* 54 (1983) 791-796, 55 (1984) 763-766· H. G. Patrinelis, Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αι.), *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 7 (1988-1989) 41-46· Ant. Panagiotu, Μανουήλ Κορινθίου ακολουθία Ιωάννου νεομάρτυρος του εν Σέρραις, *ΕΕΒΣ* 47 (1987) 424, пар. 2· T. Karanastasis, Ένας νεομάρτυρας στις Σέρρες του β' μισού του 15. αιώνα. Ο άγιος Ιωάννης ο

химнографска⁵ и друга дела. Манојло Коринтски уједно је и аутор Службе светом Спиридону Новом.

Историјским елементима службе бавио се раније румунски историчар Năsturel⁶, пошто Манојло у заглављу службе наводи да ју је написао "на захтев благоверног Јована, господара Велике Влашке, у кога су биле и мошти нарешеног свеца". У грчком тексту ово је обавештење прецизније, па тако сазнајемо да се господар о коме је реч зове Радул. И то нам ствара невоље јер може да се односи како на Радула Великог (Radu le Grand), чија се владавина смешта у раздобље 1495-1508, тако и на Радула из Афумаца (Radu de la Afumați), који је деловао између 1522. и 1529. Năsturel је решио овај проблем пошто је у румунској литератури било познато да је Радул Велики 1500. или 1501. обновио манастир Деалу у коме су се током XVII и XVIII века налазиле мошти светог Спиридона. Међутим, у време кад Манојло пише службу, свечеве мошти налазе се у Дроговиону (на грчком), односно Трговишту (на румунском).⁷ Румунски научник с правом тврди да је Радул Велики, пошто је обновио манастир, можда завештао да се после његове смрти ту пренесу свете мошти које је поседовао. Службу је очигледно наручио од Манојла Коринтског између 1495. и 1508⁸.

Остаје, ипак, питање ко је био овај светац чије се мошти почев од XVI века налазе у Румунији. Једини и најстарији извор јесте служба која је до данас остала необјављена и коју се надамо да ћемо издати с дужном пажњом. Из ње сазнајемо да се светац замонашио још док је био дечак, да је изучио свете књиге и да је, кад је достигао одговарајући узраст, постао архијереј у Трнову.⁹ Тачније, светац је преузео ово достојанство док је на власти била династија Асена,¹⁰ дакле, негде између 1187, кад почиње владавина Асена Првог, и 1280, кад се окончава владавина Асена Трећег¹¹. Нажалост, у владичанским списковима те области нема помена о епископу по имену Спиридон¹². То

Σερραῖος και η ακολουθία του, έργο του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου, *Βυζαντινά* 16 (1991) 200.

5 Ο химнографском опусу Манојла Коринтског уп. Ath. Papadopoulos – Keramefs, Μανουήλ ο Κορινθίος και εν υμνογραφικόν αυτού ποιημάτων, *Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός* 6 (1902) 71-102· Henrica Follieri, *Initia hymnorum Ecclesiae Graecae*, vol. V (pars prior), [Studi e Testi 215], Città del Vaticano 1966, 291-292, где је сакупљена дотадашња библиографија · D. Sofianos, Ο Νεομάρτυρας Μιχαήλ Μαυροειδής ο Αδριανουπολίτης (+ ca. 1490, Αδριανούπολη). Ανέκδοτα Αγιολογικά κείμενα του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου κ.ά., *Θεολογία* 54 (1983) 791-793, 55 (1984) 435-458· Ant. Panagiotu, Μανουήλ Κορινθίου ακολουθία Ιωάννου νεομάρτυρος του εν Σέρραις, *ΕΕΒΣ* 47 (1987) 423-445· T. Karanastasis, Ένας νεομάρτυρας στις Σέρρες του β' μισού του 15. αιώνα. Ο άγιος Ιωάννης ο Σερραῖος και η ακολουθία του, έργο του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου, *Βυζαντινά* 16 (1991) 197-262· D. Stratigopoulos, Ανέκδοτοι βυζαντινοί ασματικοί κανόνες. Διορθώσεις και προσθήκες, *Βυζαντινά* 20 (1999) 260.

6 P. Năsturel, Autour de Saint Spyridon le Jeune de Târnovo, *Byzance et Les Slaves. Études de Civilisation (Mélanges Ivan Dujčev)*, Paris 1977, 289-297.

7 Један од тропара у служби каже изричито: "Ως θεῖόν σε θησαυρόν τὸ νῦν Δρογόβιον κέκτηται καὶ ἀναζ' Ράδουλος νῦν ὁ πιστὸς ἀγάλλεται", f. 94^r.

8 P. Năsturel, исто, 290.

9 "ὄθεν δι' ἀρετῆς περιουσίαν ὑπὸ κοινῆς πάσης τῆς ἐκκλησίας ἀρχιερεὺς Τορνόβου καθίσταται", f. 95^r.

10 "ὁ κρατῶν τῆνικαῦτα τοῦ τοιοῦτου χώρου Ἀσάνης και οἱ σὺν ἐκείνῳ ἐπίλεκτοι", f. 95^r.

11 P. Năsturel, исто, 296.

12 Za vladčispiskove Trnova v. G. Fedalto, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis. Series episcoporum*

свакако није аргумент да прихватимо да се ради о непостојећем епископу те самим тим и непостојећем свецу, пошто су за период о коме је реч спискови веома мањкави и није искључено да ће нам будућа истраживања донети изненађења. Пошто је светац дошао у сукоб са властодршцима свог доба, напушта трон у Трнову и повлачи се у пећину крај Дунава, у којој уз пост и молитву проводи остатак живота. Узгред се поставља питање када су свечеве мошти пренете из трновске области у Румунију. Тај пренос вероватно треба повезати с турским освајањем те области које се одиграло 1393. То је време у коме је распуштена не само бугарска управа него и трновска патријаршија. Познато је да је тај догађај одвео многе Бугаре у крајеве преко Дунава, заједно с њиховом имовином и светињама. Можда су једна од тих светиња биле и мошти светог Спиридона Новог.

Он се већ у то доба назива "Нови",¹³ да би се избегло да се доведе у ма какву везу са светим Спиридоном, епископом тримитунтским, чији се помен празнује 12. децембра. Мошти тога светог Спиридона већ су биле пренесене и од 15. века налазиле су се на Крфу¹⁴. Дакле, несумњиво се ради о неком сасвим другом свецу, истог имена као и стари свети Спиридон, који је, да би се избегло мешање, добио придевак "Нови".

Последњи проблем који ћемо поменути односи се на свечево порекло. Научници су до данас сматрали да је светац пореклом из Бугарске, и зато Нăстурел на крају свог чланка каже да од тог тренутка па надаље бугарска и румунска црква треба да га поделе с грчком црквом и византијским предањем¹⁵. Бугарска црква свакако има везе са свецем, пошто је био трновски архиепископ, румунска пошто су се тамо налазиле његове мошти почев од XVI века, грчка пошто је његова једина позната служба написана на грчком, а византијска пошто је у складу с њом Манојло Коринтски саставио службу у част овом свецу. Мишљења смо, међутим, да и српска црква треба да узме удела у поштовању овог свеца јер је према свечевом синаксарском житију, то јест кратком житију које се наводи у његовој служби, он био српског порекла. Та чињеница није до данас изнесена. У тексту се изричито каже: "који беше из Србије према реци Дунаву". Из овога јасно излази да је светац био из Србије, и то из дунавских области. И не мислим да Манојло Коринтски, који је написао службу, не познаје добро географију те области и да меша Бугарску и Србију. Судаћи по ономе што се види из текста, иако је светац живео пре три стотине година, аутор службе веома је добро обавештен о историјским елементима епохе. Иначе је и један од најзначајнијих учених Грка при Цариградској патријаршији с краја XV и почетка XVI века.

У складу с тим, наш данашњи експозе износи на видело једног свеца српског порекла, који је по свему судаћи живео у XIII веку, преузео владичански

ecclesiarum christianarum orientalium, I. Patriarchatus Constantinopolitanus, Padova 1988, 352-352. N. Krăstev, Tărnovskata patriaršija, *Bălgarskata patriaršija prez vekovete*, Sofia 1980, 16-21.

13 Акростих (или крајегранесије) канона гласи: "Τὸν θεῖον ὑμνῶ Σπυρίδωνα τὸν νέον. Μανουήλ", f. 91^f, а kondak "Τὸν ἱεράρχην τοῦ Χριστοῦ, πιστοί, ἀνευφημοῦντες ὑμνήσωμεν Σπυρίδωνα τὸν νέον", f. 94^v.

14 Ур. Ср. Karidis, *Θεοδώρου Βραβιανίτη δημοσίου νοταρίου πόλεως και νήσου Κερκύρας οι σωζόμενες πράξεις (1479-1516)*, Αθήνα 2001, 16-32.

15 P. Năsturel, *isto*, 297.

трон у Трнову и који је познат из грчког извора, службе коју је у његову част саставио Манојло Коринтски почетком XVI века. То је свети Спиридон Нови.

Cd. Athoniticus Iveron 512.

<Συναξάριον>.

(f. 94^v) Ὁς ἦν ἐκ Σερβίας τῆς πρὸς Δάνουβιν τὸν ποταμόν, ὃς καὶ παρὰ Μωϋσῆ Φισσῶν ὀνομάζεται, ἕνα ὄντα καὶ αὐτὸν τῶν τεσσάρων παραφυσῶν τοῦ ἐξ Ἑδέμ ἐκρέοντος ποταμοῦ· ἐκ παιδικῆς δὲ // (f. 95^r) ἡλικίας τὸν μοναστήν ὑπέρχεται βίον καὶ τὰ ἱερά ἐκπαιδεύεται γράμματα· νηστεία δὲ καὶ ἐγκρατεία πολλῇ καὶ προσευχῇ ἀκαταπαύστῳ ἑαυτὸν ἐκδούς, σκεῦος τοῦ παναγίου γέγονε πνεύματος· ὅθεν δι' ἀρετῆς περιουσίαν ὑπὸ κοινῆς πάσης τῆς ἐκκλησίας ἀρχιερεὺς Τορνῶβου καθίσταται. Ἐπεὶ δ' ὁ κρατῶν τηρικαῦτα τοῦ τοιοῦτου χώρου Ἀσάνης καὶ οἱ σὺν ἐκείνῳ ἐπιλεκτοὶ νόμους μετακινεῖν ἐπεχείρουν θεῖους ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἐπιγαμβρίας καὶ τὸν ἅγιον ἰσχυρῶς αὐτοῖς ἀντιστάμενον εὕρισκον, συκοφαντίαν πλάττουσι κατ' αὐτοῦ, ὡς δῆθεν παῖδα μετὰ τινος ἀποτεκόντος γυναιίου. Ὁ δὲ μηδὲν τῷ ἐπιπλάσματι тαραχθεὶς, μετὰ περιχαρίας συνέθετο ἀληθῶς λέγειν τοὺς κατηγοροὺς καὶ ὡς ἴδιον ἐξήτει τὸν παῖδα· ἀλλὰ τῆς ἀληθείας γνωσθείσης, τὸ ψεῦδος φροῦδον· φεύγων δὲ τὴν // (f. 95^v) ἀνθρωπίνην δόξαν, ὡς τῆς ἀληθοῦς ἀντίθετον δόξης τὸν θρόνον καταλιπών, πρὸς τὸν εἰρημένον γίνεται ποταμόν καὶ ἄντρον ἐκεῖσ' ἔγγειον εὐρών, ἐν αὐτῷ εἰσέρχεται, καὶ συχνοὺς διαβιούς ἐκεῖσε χρόνους καὶ θαυμάτων αὐτουργὸς πολλῶν γενόμενος, πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν.

2 Cf. Gen. 2. 11.

Превод

(f. 94^v) Који беше из Србије према реци Дунаву, коју Мојсије назива и Фисон, као један од четири рукавца који истичу из реке едемске. Од детињег // (ф. 95^r) узраста ступио је у монашки живот и изучио свете књиге; предав се посту и многим уздржавању и непрекидној молитви, сасуд постаде пресветога Духа; затим га је због обиља врлине заједница читаве цркве поставила за архијереја трновског. Када пак ондашњи владар у тој земљи Асен и они који беху окупљени око њега покушаше да изопаче божанске законе венчавајући се између себе, и кад им се светац крепко супротставио, лажно га оптуже да му је наводно родила дете нека жена. Он нимало није хајао за то, већ се с радошћу претварао да они који га оптужују говоре истину и тражио је дете као своје; али пошто се истина сазнаде, лаж је била разобличена. Но он, бежећи од // (f. 95^v) славе човечије, оставив трон као супротан истинској слави, оде према нареченој реци, и нашав онде пећину у земљи, уђе у њу, и поживе у њој много година и многа чуда чинећи, претстави се у Господу.

Δημοσθένης Στρατηγόπουλος

**ΈΝΑΣ ΣΕΡΒΟΣ ΑΓΙΟΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ,
Ο ΟΣΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ο ΝΕΟΣ**

Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται για πρώτη φορά ένας άγιος σερβικής καταγωγής, ο όσιος Σπυρίδων ο νέος, επίσκοπος Τυρνόβου. Τις πληροφορίες για το βίο και την καταγωγή του τις αντλούμε από την ελληνική ακολουθία του οσίου που συνέταξε ο Μανουήλ ο Κορίνθιος, είναι μέχρι σήμερα ανέκδοτη και παραδίδεται από τον κώδικα Ιβήρων 512. Εκδίδεται κριτικά και το συναξάρι του οσίου με μετάφραση του κειμένου στα σερβικά.